

GÖZƏLLİK ONDUR...

IF A BEAUTY IS MARKED TEN...

BAKI – 2020

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi
Azerbaijan National Academy of Sciences
National Museum of History of Azerbaijan

Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin 100 illiyinə həsr olunur
Dedicated to the 100th anniversary of the National Museum of
History of Azerbaijan

Elmi redaktor:
akademik Nailə Vəlixanlı

Science editor:
Academic Naila Vəlikhanli

Mətn:
Gülzadə Abdulova

Text:
Gulzade Abdulova

Fotoqraflar:
Mədinə
Elvin Qəhrəmanlı

Photos:
Madina
Elvin Qakhramanlı

Dizayn:
Cəmilə Aşumova

Design:
Jamila Ashumova

Tərcümə:
İlkin Kəngərli

Interpreter:
İlkin Kangarli

Bütün dövrlərdə gözəlliyə müxtəlif yanaşmalar olmuş, bu düşüncələr vaxtaşırı dəyişmiş, xalq təfəkküründə fərqli gözəllik etalonları formalaşmışdır. Əsas gözəllik etalonlarından biri də insanın geyimi hesab olunmuş və olunmaqdadır. Buna görə də ulular “Gözəllik ondur, doqquzu dondur” deyiblər. İlk türk ensiklopediyasının banisi Mahmud Kaşğari divanından əxz etdiyimiz bir atalar sözündə deyildiyi kimi: “Yaxşı paltarı özün geyin, dadlı yeməyi başqalarına yedirt, qonağa hörmət elə ki, adını-sanını elə-obaya yaysın”. Atalar sözündən göründüyü kimi uzun əsrlər boyunca geyim status göstəricisi olmuş, insanın cəmiyyətdəki mövqeyini nümayiş etdirmişdir. Buna görə də geyim-kecimin gözəlliyinə, dəbdəbəsinə daim xüsusi önəm verilmiş, bir-biri ilə bəhsə girə biləcək, müxtəlif çeşidli geyim nümunələri ərsəyə gətirilmişdir.

Azərbaycan milli geyimləri zamanın sınaqlarından keçərək təkmilləşə-təkmilləşə günümüzə gəlib yetmiş, uzun tarixi proseslərə şahidlik etmişdir. Türk etnik-mədəni mühitində yaranıb formalaşmış və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan milli geyimlərimiz lokal-məhəlli xüsusiyyətləri ilə seçilir. XX əsrin əvvəllərinə qədər böyük bir inkişaf yolu keçmiş milli geyim mədəniyyətimiz siyasi rejimin dəyişməsi və Avropa mədəniyyətinin məişətimizə daxil olması ilə tarixə qovuşaraq muzey kolleksiyalarının dəyərli materiallarına çevrildi. Bu gün muzey fondlarında qorunan qadın geyimləri kişi geyimlərinə nisbətən daha zəngin, daha rəngarəng və çoxçeşidlidir. Bizə elə gəlir ki, bunun əsas səbəbini “Erkək atın çulu cırıq gərək”, “Bəzənib düzənmək qadına yaraşır” - xalq düşüncəsində axtarmaq lazımdır. Vaxtilə kişi geyimləri də zəngin bəzək tərtibatına malik olmuşdur. Kişilər “çığrab çuxa”, “çigin quşlu cübbə don”, daş-qaşla, qızıl-gümüş tellərlə bəzədilmiş geyimlər geyinmişdir. Şəkil 1. Qədim dövrlərdə qadın geyimləri ilə kişi geyimləri arasında fərq çox az olmuşdur. Əksər hallarda qadın geyimləri kişi geyimlərini təkrarlamışdır. Azərbaycan geyim mədəniyyətində geniş yayılmış küləcə (çuxa), çəpkən həm kişilər, həm də qadınların istifadəsində olmuşdur. XIX əsrin ikinci yarısından etibarən kişilər daha ciddi, bər-bəzəksiz, sadə geyimlərə üstünlük vermişlər. Qadınların geyimi isə öz dəbdəbəsinə davam etdirmiş, yüksək bədii çalarını qoruyub saxlamışdır.

Dəyərli oxucular! Geyim mədəniyyətimiz dünyaya səs salan xalça, muğam sənətimiz qədər zəngin və qədimdir, türk etnik-mədəni mühitində yaranıb formalaşmış bu tikişli¹, ilgək-düyməli² eyimlər vaxtilə dəb aləminə öz diktəsini etmişdir. Babalarımızın, nənələrimizin yaratdığı geyimlər qonşu xalqların geyim mədəniyyətinə elə nüfuz göstərmişdir ki, hər bir xalq kaftan, çuxa, arxalıq, çəpkən, beşmet, papaq, yapıncı, çuba (şuba), kürk, başlıq, kalpak, börk, içdon (şalvar), araçqın (tebetey, tepetey), yaylıq, ədik və çarığı, hətəta hazırdaş, kəmər kimi geyim elementlərini eyni adla öz geyim dəstinə daxil etmiş, bu gün də öz milli geyimləri kimi istifadə edirlər. Türk xalqlarının dünya geyim mədəniyyətinə bəxş etdiyi bu böyük töhfələrdə xalqımızın da payı vardır. Bu sərvətlərlə fəxr etmək mənəvi haqqımız, onu öyrənib öyrətmək, gələcək nəsillərə sağlam şəkildə ötürmək isə məslək borcumuzdur! Bu məqsədlə Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin Etnoqrafiya fondunda qorunan milli qadın geyimlərindən qruplaşdırdığımız bəzi nümunələri sizlərə təqdim edirik!

Kişi çəpkəni
Chapkan for man

¹ Danışmend İ. Medenî Kıyafettin Batı'ya Türklerden İntikali.

Türk Folklor Araştırmaları Dergisi; Nisan, 1967; Cilt : 10, Sayı : 213, Sayfa : 4373

² Tansuğ S. Tansuğ S. Karacaoğlu ve Türk giyiminde düğmeler. turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/.../tansug.pdf

Çəpkənlər

Milli qadın geyimlərinə baş, çiyin, bel və ayaq geyimləri daxildir. Bəzəklər ayrıca qrup təşkil edərək geyimlərin daha da zینətlənməsinə yardım etmiş, onu daşıyan şəxsin sosial status göstəricisinin elementlərindən biri olmuşdur. Çəpkən yaşı daha qədim olan kaftanın xələfidir. Bu geyim növü türk xalqlarının ortaq mənəvi və maddi dəyərlərə sahiblik etdiyini göstərən əsas maddi faktlardan biridir. Çəpkən formasındakı, naxış elementlərindəki fərqliliyi nəzərə almasaq, tipoloji cəhətdən türk xalqları arasında geniş yayılan eyniadlı geyimin bir növüdür. Bu geyim növü bütün orta əsrlər boyunca ənənəvi formasını qoruyub saxlamışdır. Əvvəllər daha çox şalvarla (çaxçurla) geyilən uzun çəpkənlərin artıq XIX əsrin əvvəllərində ətəyi kəsilərək gödəldilmiş və taxtalı tumanla geyilmişdir. Aşıq Alı yaradıcılığından seçdiyimiz misralar bu haqda danışır:

Mən gələli xeyli qəddin ucalıb,
Sənin dərdin məni çöllərə salıb,
Fikr etmə ki, Aşıq Alı qocalıb –
Gen tuman, çəpgəni dar istər könül³.

Yanlarda çapığı (yarmacı) olan Azərbaycan çəpkənləri öz növbəsində digər fərqlərə də malik olmuşdur. Bu geyim növünün həm yaxası bağlı, həm də açıq formalarından istifadə olunmuşdur. Bağlamaq üçün çəpkənlərin yaxasına çarpaz və ya ilgək tikilir, ip bunlardan çalın-çarpaz keçirilərək sıxılır və bağlanırdı. Şəkil 2. Çarpazlar adətən zərgərlər tərəfindən, müxtəlif texniki üsullarla hazırlanırdı. Çarpazlardan orta əsrlərdən istifadə olunduğu XVI əsrin ustad aşığı Dirili Qurbaninin yaradıcılığından məlumdur:

Qurbani der: heç kəs yarın ögməsin,
Düymələ yaxanın çarpaz düyməsin,
Dəstələ zülflərin yerə dəyməsin,
Yollar qubarlanar, toz dəyər sənə⁴.

Qarabağ və Şamaxı-Bakı bölgələrində əhalinin istifadəsində olan çəpkənlər bədəninin uzunluğuna və çapıqlarının formasına görə bir-birindən fərqlənir. Qarabağ çəpkənlərinin ümumi uzunluğu 43 sm-dən 57 sm-ə qədər, yan çapıqları (yarmacları) 2 sm-dir. Yalnız iki çəpkənin yan çapığı 6 sm-dir ki, o da çapıqların üzərinə tikilən şahpəsəndin eni ilə bağlıdır. Şəkil 3 Bakı və Şamaxı çəpkənlərinin boyu isə bəzi hallarda 56-63 sm-ə, yan çapıqları isə 8-10 sm-ə çatır. Şəkil 4.

Şəkil 5. Bu geyim elementi həm də özünün atmaqolları ilə seçilirdi. Atmaqol çiyindən sərbəst buraxılaraq, biləyə qədər davam edir, biləkdə əlin üstünü örtən əlcəklə tamamlanırdı. Bu qollar əvvəllər “yeng” və ya “yen”, əlin üstünü örtən əlcək isə “yen qapağı” adlanırdı. Xalq dilində işlənən “yel vurdu, yengələr oynadı” ifadəsindəki yengələr sözü öz əsasını bu sözdən götürmüşdür. Sonralar yeng sözü arxaikləşdiyindən tədricən ona yaxın söz olan yengə ilə əvəzlənmiş, nəticədə deyimin mənası dəyişmişdir. Əslində isə “yel vurdu yenglər oynadı” olmalıdır. Atma qollar türk mifologiyasında yer alan quş inancı ilə bağlıdır. Türklər yüksəkliyə qalxa bilən güclü quşları (qartal, şahin, sunqur və s.) yerlə göy, insanlarla tanrı arasında əlaqə yaradan varlıq hesab edir, onları özlərinə onqon seçirdilər. Geyimlərə, ümumiyyətlə, dekorativ təbiiqə sənət nümunələrinə quşları xatırladan elementlərin, quş təsvirlərinin salın-

³ Aşıq Alı. Əsərləri. Bakı, 2006, s.41

⁴ Dirili Qurbani. Aşıq serindən seçmələr: I cild. Bakı, 2005, s.47

⁵ Ekmekçioğlu, İsmail, Bekar, Cüneyt, Kaplan, Metin. Türk Halk Oyunları. İstanbul: Esin yayın evi, 2001.s.83

ması da bu düşüncə ilə bağlı olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, Türkiyədə belə qollara “qartal qanad” deyilirdi⁵. Qeyd etdiyimiz kimi, çəpkənlər yaxası həm açıq, həm də bağlı formada istifadə olunmuşdur. XIX-XX əsrin əvvəllərinə aid fotosəkillərdə çəpkənin əsasən küləcənin altından geyildiği görünür. Ta qədimdən bir neçə geyimin üst-üstə geyilməsi ənənə halını almışdı. Çəpkənin yazılı mənbələrdə adı daha əvvəl çəkilən nimtənə ilə də birlikdə geyildiği məlumdur:

Örtübən başına şalı-zər gəzər,
Abıdan nimtənə, qızıl düymələr.
Yaraşır belinə zərbəfdən kəmər,
Çəpkənli, çarğatlı ağ bədən gəlir⁶.

Çaprazlı çəpkənlər. Qarabağ XIX əsr
Crossed chapkan. Karabakh XIX century

⁶ Abbas və Gülgəz. Azərbaycanın məhəbbət dastanları. Bakı, Elm, 1979. s.301

Üzərində ilgəkli çəpkən olan Borçalı xanımı
XIX əsrin sonu

Borchali woman with Buttonholed chapkan
The end of XIX century

2

2

Çaprazlı çəpkənlər. Qarabağ XIX əsr
Crossed Chapkan. Karabakh XIX century

Üzərində çarpazlı çəpkən olan Qarabağ xanımı.
XIX əsrin sonu.

“

*Sinəm dərd əlindən oldu yaralı,
Səni görənlərin çaşır xəyalı.
Bürüyüb zülfünü başının şalı,
Heratı kəlağay şala yaraşır .*

Aşıq Ələsgər.

”

3

İlgəkli çəpkən. Qarabağ. Kəbirlinskilər ailəsinə məxsus. XIX əsr
Buttonholed chapkan Karabakh. Belong to Kebirlinskiy family XIX century

İlgəkli çəpkən. Qarabağ. Kəbirlinskilər ailəsinə məxsus. XIX əsr
Buttonholed chapkan Karabakh. Belong to Kebirlinskiy family XIX century

4

Bakı çərkəni
Baku chapkan

Quş dimdiyi formalı əlcəkli Qarabağ çəpkəni. XIX əsrin sonu
Gloved Karabakh chapkan in the shape of bird beak. The end of the XIX century

Ləbbadələr

Milli geyim mədəniyyətində əsas geyimlərdən sayılan ləbbadə (lavada, yarımqol çəpkən) Şəki bölgəsinin geyim dəstində əsas yer tuturdu. Ləbbadə çəpkən tipli geyimlərin bir nümunəsi olub, ondan qol formasına və qısalığına görə seçilir. Çəpkən kimi ləbbadə də həm sıırıqlı, həm də sıırıqsız, yaxası açıq və bağlı ola bilər. Çəpkəndən fərqli olaraq ləbbadə dirsəyə qədər qollu (yarımqol) olur, lazım gəldikdə ona qolçaq əlavə edilirdi. Digər qadın geyimləri kimi ləbbadə də dekorativ-bəzək elementləri ilə zəngin olurdu. Əvvəldə qeyd etdiyimiz geyimlərdə istifadə olunan bəzəklər eyni qaydada ləbbadəyə də tətbiq edilirdi. Əgər qoza yaxalıqlar Qarabağ arxalıqlarının yaxasına düzülürdüsə, Şəki ləbbadələrində bu element yaxa kəsiyini əhatə edirdi. Şəki çəpkənlərinin (ləbbadələrin) yaxasına quşpara düymələrin, qozaların düzülməsi də varlı ailələr arasında geniş yayılmışdı. Şəkil 6

Yaxası quşpara düyməli ləbbadə. XIX əsr
Lebbadeh with the gushpara buttoned collar. XIX century

Küləcələr

Azərbaycan qadınının sevimli geyimlərindən biri də küləcədir. Küləcə Naxçıvan, Qarabağ, İrəvan, Göyçə, Güney Azərbaycanı, Borçalı, Bakı qadınlarının, eyni zamanda kişilərin geyim dəstində əsas yer tutmuşdur. Bu geyim elementi mövsümi səciyyə daşıyaraq, əsasən yaz və payız aylarında istifadə olunur, çəpkəni arxalığın üstündən geyilir, qadın geyim dəstində kişilərin geyindiği çuxanı əvəz edirdi. Məhz ona görə, Naxçıvanda bu geyimə “çuxa” da deyilirdi. Küləcənin içərisi bəzən kürdü, eşmək kimi xəzə tutulurdu. Qarabağda bu geyimə “baharı” deyilirdi⁷. Şəkil 7. Küləcə (baharı) müxtəlif toxuma (şəhpəsənd, şəms, qaragöz bafta, hərəmi, sərmə, zəncirə və s.) və zərgərlik üsulları ilə hazırlanan bəzəklər geyimin gözəlliyini daha da artırırdı. Həmin bəzəklər geyimin yaxa kəsiyi boyunca, ələyinə, çapıqların üzərinə, qol ağzına tikilirdi. Əksər hallarda bu geyimlər müxtəlif tikmə üsulları ilə (muncuq, güləbətın, təkəlduz) bəzədilirdi. Bu bəzəklər digər qadın çiyin geyimlərində olduğu kimi, küləcənin yaxa kəsiyi boyunca, ələyinə, qol ağzına tikilirdi. Aşıq Ələsgər nəzmə çəkdiyi Göyçə mahalına məxsus küləcənin yaxasındakı qumrovları da təsvir edir:

Silkinir qumrovları
Zey-zey deyir, gəlir səsi...
Əynində xas güləcə,
Ələyində zər baftası;
Qaməti ər-ər kimi,
Əcəb yaraşır libası...⁸

Təqdim edilən geyim kompleksinə xara tuman, qanovuz köynək, araqçın, kələğayı və çarqat daxildir. XIX-XX əsrlərdə kübar Naxçıvan qadınının geyim dəstində bu elementlər əsas yer tuturdu. Həmin geyimi bir sıra bəzəklər tamamlayırdı. Kompleksdə sinəbənd və çənəbənd əks olunmuşdur. XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərinə aid fotosəkillərdə bu bəzək elementlərini və geyim tipini aydın şəkildə izləmək mümkündür. Qadınların başörtmə formaları da bir-birindən seçilmişdir. Bu nümunədə XIX əsrdə geniş yayılmış başörtmə forması təqdim olunur. Burada əvvəlcə birçəklərin üzə tökülməsinin qarşısını almaq, hündürlük yaratmaq, başın tərini hopdurmaq üçün araqçın və ya tərlik (bəzən onu dingə əvəz edirdi), onun üstündən araqçını başda sabit saxlamaq üçün kələğayı, daha sonra isə dəbdəbəli çarqat yer alır. Şəkil 8.

Küləcələr əksər hallarda çəpkənin üstündən geyilirdi. Yarımqol küləcənin altından çəpkənin atma qolları kənara çıxarılır, dirsəkdən bir qədər aşağıdan başlamış biləyə qədər düymələnir və əlçəklər geri qatlanaraq ilgək düymə ilə bağlanırdı. Məhz bu səbəbdən əlçəklərin iç tərəfinə yüksək bədii tərtibat verilirdi. Təqdim olunan baharı XIX əsrdə Qarabağda istifadə olunmuşdur. Məxmər parçadan tikilən küləcəyə güləbətın və pilək tikmə ilə ərsəyə gətirilmiş naxışlar yüksək dəbdəbə, zənginlik bəxş etmişdir. Baharı Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin nadir incilərindəndir. Şəkil 9.

Fondun geyim kolleksiyasında qorunan İrəvana məxsus küləcə də həm tarixi, həm də bədii dəyərinə görə misilsizdir. Tirməşaldan tikilmiş küləcə zövqlə seçilmiş şəhpəsəndlə bəzədilərək nəfis geyim nümunəsi əldə olunmuşdur. Şəkil 10.

⁷ Naxçıvanın milli geyimləri. Naxçıvan, 2010, s.38

⁸ Aşıq Ələsgər. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 2004, s.155

Üzərində küləcə, çərkən, köynək, sinəbənd, çənəbənd, araqçın, çarqat və tuman olan Naxçıvan xanımı
XX əsrin əvvəlləri

Nakhchivan Kuleje (woman top). The beginning of XX century

7

Təbriz küləcəsi. XX əsrin əvvəlləri
Tabriz Kuleje. The beginning of XX century

8

Naxçıvan küləcəsi. XX əsrin əvvəlləri
Nakhchivan Kuleje. The beginning of XX century

Qarabağ küləcəsi, Baharı. XIX əsr
Karabakh Kuleje (woman top). XIX century

9

Yaxası çarpazla bağlanan Qarabağ küləcəsi. Məxmər, XIX sərin sonu
Karabakh Kuleje with crossed collar. Velvet. The end of the XIX century

İrəvan küləcəsi
Irevan Kuleje (woman top)

Arxalıqlar

XIX əsrin ikinci yarısından etibarən qadın geyim dəstində arxalıqlardan geniş şəkildə istifadə edilməyə başlandı. Arxalığın ən geniş yayıldığı ərazilər isə Qarabağ və Bakı-Şirvan bölgələri idi. Naxçıvan, Lənkəran və Qazax bölgələrində arxalıqlardan istifadə olunsada, bunlar sadəcə çəpkənin xırda dəyişiklik olunmuş variantları idi.

Qarabağ arxalıqları yığcam, uzun tumanla geyilmək üçün mütənasib biçimliliyi, oval və ya buta (zanbaq) yaxalı, nilufər qollu, gödək ətəkli olması ilə seçilirdi. Qatlamalı ətəyinə görə ona bəzən “çərkəzi” arxalıq da deyilir. Zanbaq yaxa Qarabağ arxalıqlarına Osmanlı saray geyimlərindən, nilufər qol isə Avropa geyimlərindən keçmişdir. Zanbaq yaxa arxalığa praktik əhəmiyyət verirdi. Bədənə kip oturan arxalığın belində tikilmiş xüsusi yuvalara şaqulu formada quzu qabırğasından və ya metal lövhədən ibarət element qoymaqla qadın sinəsinin mütənasib biçimi təmin olunurdu. Şəkil 11.

Bu arxalıqların digər özəl cəhətləri də yaxa və qol ağzına xırda qırçın verilməsi, qatlamalı ətək biçimi idi. Qarabağ arxalıqlarının yaxa dairəsi boyunca qızıl, gümüş və misdən hazırlanmış qozalar düzülməsi XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində geniş dəb halını almışdı. Şəkil 12.

Qarabağ qadınları bölgənin sərhədlərindən kənarda yaşadığında belə öz ənənəvi geyim formalarını qoruyub saxlayırdılar. Təqdim olunan “Hindistan sarısı” adlanan parçadan tikilmiş tuman və arxalıq XX əsrin əvvəllərində Tiflisdə ailəsi ilə birlikdə yaşamış şuşalı Zərrin xanıma məxsusdur. O, Tiflisdə Müsəlman teatrının rəhbəri Həsən Əhmədovun xanımı olmuşdur. Zərrin xanım fotosəkilə eyni geyimdədir. Şəkil 13.

Qarabağın cavanşirlər nəslinə aid arxalıq-tuman dəsti aşıqların dili ilə desək “incəbəlli”, “sərv boylu” bir xanıma məxsus olmuşdur. Geyim xara parçadan tikilmiş, qaragöz bafta ilə dekorativ bəzək verilmişdir. Komplektin digər elementləri araqcın, kəlağayı, köynək, qoza yaxalıq, papaqqabağı və kəmə MATM-ın fondlarında mühafizə olunur. Şəkil 14.

Geyimlərin yayılmasında əhalinin yerdəyişməsi, ailə-nikah münasibətləri, ticarət-iqtisadi əlaqələr mühüm rol oynamışdır. Vaxtilə Qarabağdan Şirvana köçürülən əhalinin geyim mədəniyyəti yerli əhalinin geyimlərinə təsir etmiş, Şirvanda qismən də olsa, yayılan oyma yaxalı arxalıqlar Qarabağ arxalıqları əsasında yaranmışdır. Fondun maraqlı inventarlarından olan, Kürdəmir bölgəsində istifadə edilmiş, məxmər parçadan tikilərək, qaragöz bafta ilə bəzədilmiş arxalıq yaxa kəsiyinə görə Qarabağ arxalıqlarına bənzəsə də, qol və ətək formasına görə ondan fərqlənir. Şəkil 15.

Bakı-Şirvan arxalıqları düzbucaqlı yaxasına, uzun ətəyinə, dirsəkdən əlavə olunmuş qolçağına görə fərqlənir. Bu arxalıqlar kişi arxalıqlarının təkrarıdır, başqa sözlə, gen ətəkli kaftanın və ya çuxanın elementlərini özündə qoruyub saxlayır. Təqdim olunan manekəndə Bakı arxalıqlarının yüksək bədii dəyərə malik bir nümunəsi yer alır. Arxalıq tirmə parçadan tikilmişdir. Yaxa kəsiyi, ətək dairəsi və qol kənarına qaragöz bafta verilərək gözəl bir geyim nümunəsi ərsəyə gətirilmişdir. Arxalığın qolçağına verilən bənövşəyi rəngli parça tirmənin üzərindəki bənövşəyi rənglə qovuşaraq gözəl rəng harmoniyası yaratmışdır. Geyim elementi Azərbaycan qadınının yüksək zövqünün, heyrətamiz qabiliyyətinin bariz nümunələrindən biridir. Bölgənin qadınları dində, araqcın kimi baş geyimlərindən, müxtəlif örpək və kəlağayılardan istifadə edirdilər. Şəkil 16.

Bəzən incə zövqlü xanımlar öz fantaziyalarının gücü ilə ənənədən ayrılaraq, geyimlərə yeni rəng qatmağa cəhd etmiş, fərqli geyim nümunələri ərsəyə gətirmişlər. Belə geyim nümunələrindən biri Bakı bölgəsinə aid arxalıqdır. Əslində geyim nümunəsi arxalıqla küləcənin elementlərini özündə yaşadır. Məxmər parçadan tikilmiş geyimin qolçaqlı qolları arxalığa, boyaboy yaxa kəsiyi isə küləcələrə aiddir. Geyimə zərbafta, qaragöz bafta, şahpəsənd əlavə olunaraq gözəl estetik baxımlılıq əldə olunmuşdur. Geyimin bir özəl cəhəti də

yaxasının bağlanmasıdır. Belə bağlama tərzü küləcələrdə nadir hallarda rastlanır. Şəkil 17.

Naxçıvan arxalıqları çəpkən formalı olub, yaxası açıq, lakin qolları dar formalıdır. Bəzən bu arxalıqların ələyinə qırçın verilir, bəzənsə, çəpkən kimi çapıqlar əlavə olunurdu. Şəkil 18.

Naxçıvanda qadın geyim dəstində həm uzun, həm də gödək tumanlar istifadədə olmuşdur. Gödək tumanlar çaxçurla geyilirdi. Çaxçurun ayaqlı və ayaqsız növləri mövcud olmuşdur. Ayaqsız çaxçurlar topuqda manjetlə yığılır, corabla geyilirdi. Ağbaba bölgəsində bu növ çaxçura “tuman” deyilirdi. Naxçıvan bölgəsinə məxsus məxmərdən tikilmiş muncuq tikməli küləcə və tuman Etnoqrafiya fondunun geyim kolleksiyasının nadir nümunələrindəndir. Şəkil 19

Qarabağ arxalığı. XX əsrin əvvəlləri

Karabakh arkhalig (outer clothing). The beginning of XX century

Qarabağ arxalığı

Karabakh arkhalig (outer clothing)

11

“
Ətəkliyi altun, qəsabəsi zər,
Çəhrayı çarqatı qəddə bərabər,
Başında bərq vurur gün kimi zivər,
Onu görən düşə odlara gərək.”
”

Molla Pənah Vaqif.

12

Qarabağ arxalıği
Karabakh arkhalig (outer clothing)

12

Qarabağlı xanım milli geyimdə. XX əsrin əvvəlləri
Karabakh's khanum with national dress. The beginning of the XX century

13

Qarabağ arxalığı
Karabakh arkhalig (outer clothing)

14

Qarabağ arxalığı. Cavanşirlər nəslinə məxsusdur
Karabakh arkhalig (outer clothing) belong to
Javanshir dynasty

*Zərrin xanım soldan birinci
Zerrin khanum the first from left*

*Qarabağlı xanım milli geyimdə. XX əsrin əvvəlləri
Karabakh's khanum with national dress. The beginning of the XX century*

*Ağ ipəkdən dizliyi var,
Köynəyini geyib sarı;
Gərdənə həmayıl salıb,
Ətəyə düzüb mirvarı.*

Aşıq Ələsgər.

15

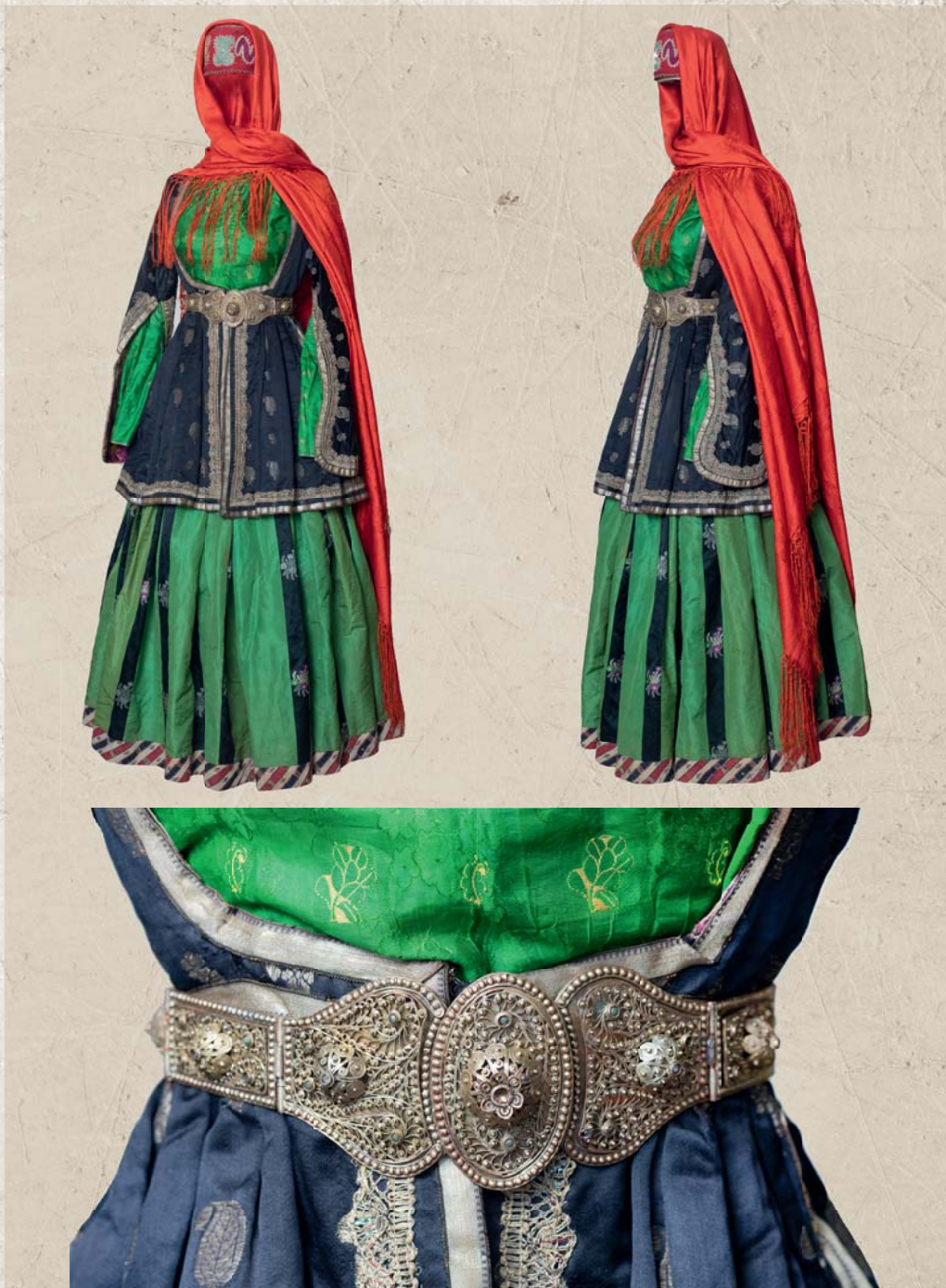
Şirvan arxalıği
Shirvan arkhalig (outer clothing)

16

Bakı arxalıği. XIX əsrin sonu
Baku arkhalig (outer clothing) The end of the XIX century

Şirvan arxalıǵı. XIX əsrin sonu
Shirvan arkhalig (outer clothing) The end of the XIX century

*Bakılı xanım arxalıq-küləcədə
Khanum from Baku with arkhalıq-kulaja*

17

*Bakı arxalıq-küləcəsi. XX əsrin əvvəlləri
Baku arkhalig-kuleje (outer clothing) The beginning of XX century*

Ətəyi qatlamalı Naxçıvan arxalığı
XX əsrin əvvəlləri
Nakhchivan arxhalig with folded hem
The beginning of XX century

Naxçıvanlı qızlar çəpkən formalı
arxalıqda. XIX əsrin sonları
Nakhchivan girls with arxhalig in the shape
of chepken. The end of XIX century

Ətəyi qırçınlı, yaxası açıq Naxçıvan arxalığı
XIX əsrin sonu
Nakhchivan arxhalig with pleated hem and
opened collar. The end of the XIX century

Çəpkən formalı Naxçıvan arxalığı
XX əsrin əvvəlləri
Nakhchivan arxhalig in the shape of
chepken. The beginning of XX century

19

Ayaqlı çaxçur. XIX əsr
Trottered Chakhchur (shalwar) XIX century

Cütbaləq

Türk xalqlarının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi töhfələrdən biri olan şalvarın Azərbaycan qadınının geyim dəstində “genbalaq”, “taylıtuman”, “cütbaləq” adları ilə məlum olan şalvar növü də mövcud olmuşdur. Bu şalvar növü daha çox elat qadınları tərəfindən istifadə olunurdu. Həmin şalvar növü 80-ci illərdən üzübəri dünyanın dəb aləmində geniş şəkildə istifadə olunur. Şəkil 20.

Cütbaləq. XX əsrin əvvəlləri
Jutbalag (shalwar) The beginning of XX century

Kürdü

Qış mövsümündə qadınlar geyimlərinə kürdü və ya eşmək əlavə edirdilər. Kürdüyə samur və quzu dərisindən içlik çəkilirdi. Kürdülər xəzlənməsinə görə kürkün, eyni zamanda küləcənin, katibinin, formasına görə isə çəpkənin xüsusiyyətlərini özündə birləşdirir. Yəni çəpkən kimi kürdülər də əvvəlcə uzun olmuş, sonradan gödəldilərək belə qədər çatdırılmışdır. Qədim türk dilində samur dərisi ilə içlənmiş kürklər “içük”⁹ adlanırdı. Həmin söz dilimizdə “içmək”, “eşmək” variantında öz varlığını qoruyub saxlamışdır. Bəzi hallarda isə astar tikilərək içinə yun və ya pambıq döşənib sıyrırdı. Kürdünün üzlüyü yun (xüsusən tirmə) və məxmər parçalardan çəkilirdi. Yaxası adətən açıq saxlanırdı. Şəki bölgəsində qadınlar yarımqol kürdüyə (eşmək) üstünlük verirdilər. Elə həmin bölgənin xalq dilində geyim öz ilkin adını qoruyub saxlamışdır. Kürdü və eşmək də çəpkənin formasına malik idi. Onun çəpkəndən yeganə fərqi qolsuz və ya yarımqol olmasıdır. Eynilə çəpkənlər kimi kürdü də müxtəlif bəzəklərlə tərtiblənir, estetik görünüşünə yüksək bədii çalar verildi. Kürdünün rahatlığı onun bəzi bölgələrdə yaşlı qadınların geyim dəstində 70-ci illərə qədər qorunub saxlanmasına səbəb olmuşdur. Şəkil 21.

Qadınlar əsasən al-yaşıl geyilməsinə üstünlük verirdilər. M.Kaşğari “qadın gözəl görünməyi, özünü sevdirməyi bacarsa, qırmızı (al) geyinər, naz etməyi, yarımağı bacarsa, yaşıl geyinər” yazır¹⁰. Demək, bu rənglər qadın gözəlliyinin, cazibədarlığının bir əlamətidir. Aşıq poeziyası və klassik ədəbiyyat nümunələrində al-yaşıl geyimlərin daha çox tərif olunması bu əlamətlərə bağlıdır. Demək olar ki, al-yaşıl geyimli qadın obrazına əksər aşıqların və klassik poeziya nümayəndələrinin əsərlərində rast gəlinir. Burda Dədə Ələsgərdən bir nümunəni diqqətinizə çatdırıraq:

Yaraşır əndamına
Yaşılı-alı gözəlin.
Ayağına sağrı başmaq,
Başına şalı gözəlin¹¹

Qadın gözəlliyinə gözəllik qatan geyimlərin rəng harmoniyasına ciddi fikir verilirdi. Dövrə aid fotoşəkillər ağ-qara çəkildiyindən bu rəng harmoniyasını onlar vasitəsilə izləmək mümkün olmasa da, sizlər üçün Fond materialları əsasında bir neçə belə geyim komplekti yaratmağa müvəffəq olduq.

Toy libası

Milli mədəni irsimizdə toy libası önəmli yer tutur. Toy libası əsasən qırmızı, bəzi hallarda qızılı, allı-güllü parçalardan tikilirdi. Qırmızı (al), qızılı rənglər Günəşi simvolizə edir, xoşbəxtlik, uğur gətirəcəyinə inanılırdı. Ana kitabımız – “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında nəinki gəlinin, hətta bəyin də qırmızı geyim geyindiği xatırladılır: “Adağlısından ərgənlik bir qırmızı qaftan gəldi”¹². Burada maraqlı bir cəhət ortaya çıxır. Eyni geyimə həm qırmızı, həm də qızıl qaftan deyilir. Yoldaşları Beyrəyə “sən qızıl qaftan geyərsən, biz ağ qaftan geyəriz!” deyirlər. Göründüyü kimi hər iki rəng sinonim kimi işlədilir ki, bunların hər ikisi Günəşin simvoludur. Gəlin geyimi forma baxımından ənənəvi geyimlərdən fərqlənmirdi. Yalnız gəlinin üzünə qırmızı duvaq salınardı. M.Kaşğarinin divanında gəlin köçən gün yadlara görünməməsi üçün gəlinin üzünə salınan örtüyün “didək”¹³ adlandırıldığı və gəlinin başına “didim”¹⁴ adlanan

⁹ Mahmud Qaşğari. *Divani-lügət-it-türk. I cild, Bakı, 2006, s.137*

¹⁰ Mahmud Qaşğari. *Divani-lügət-it-türk. I cild, Bakı, 2006, s.393*

¹¹ Aşıq Ələsgər. *Seçilmiş əsərləri. ---*

gəlinlik tacı qoyulduğu qeyd olunur. Didim sözü müasir dövrümüzdə Avropa dillərində diadem variantında qorunub saxlanmışdır. Didək sözünün ekvivalenti isə duvaqdır. Tanrıçılıq dini dünyagörüşünə görə Günəşə bağlı olan qırmızı, qızılı rəng bəd ruhlardan, şər qüvvələrdən qorunma vasitəsi idi. Əvvəllər qırmızı rəngli geyimləri yalnız yüksək təbəqə və kahinlər geyinir, qızıldan istifadə onlara məxsus idi. Hesab edilirdi ki, bu təbəqə tanrı ilə bağlıdır, tanrı tərəfindən göndərilmişdir. Sonralar bu rəngli geyimləri təzətoylulara da geyindirmişlər.

Toyu olan şəxsin bəy adlanması da təsadüfi olmamışdır. Türk xalqlarında ailə müqəddəs hesab olunduğu üçün toyu olan şəxslər bəylər kimi əzizlənir, bəylər kimi qırmızı geyindirilir və yuxarı başda otuzdurulurdu. Bu şəxslərin “təzəbəy”, bəzənsə “özündənbəy” adlandırılması bununla bağlıdır. Bəylə gəlini qırmızı geyindirməkdə əsas məqsəd onları bəd ruhlardan qorumaq, xoşbəxt gələcəyini təmin etməkdir. “Bu mərasım günlərində... gəlinin əl-ayağının xına ilə boyadılması, belinə al qurşaq bağlanması, ayağı altında qoç kəsilməsi, gəlinin üzünün al duvaqla örtülməsi, gəlinlə bəyin otağının al rəngə boyanması və s. adətlər türklərin Günəşin simvolu olan “al” ruhunun gücünə inancını əks etdirir”¹⁵. Şəkil 22.

Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin kolleksiyasında qorunan geyimlər gözəlliyi, cazibədarlığı ilə göz oxşayır. Nənələrimizin zövqünü, qabiliyyətini özündə təcəssüm etdirən bu maddi mədəniyyət nümunələri həm də keçmiş yaşamın bələdçisidir. Bu geyimlərdə kimlərin qəlbinin hərarəti, kimlərin əlinin izi, gözünün nuru hopub qalıb, bilmək mümkün deyil. Bildiyimiz odur ki, bu geyimlər Azərbaycan qadınının gözəllik ruhunu, ecazkar zərifliyini özündə yaşadır. Bu geyimlər bizi duyğulanmağa, nənələrimizin ruhu qarşısında baş əyməyə sövq edir! Bizə bu əsrarəngiz mirası, gözəllik çələngini qoyub gedənlər, ruhunuz şad olsun!

¹² *Kitabi-Dədə Qorqud*. Bakı, 2004, s. 77

¹³ Mahmud Qaşğari. *Divani-lügət-it-türk*. I cild, Bakı, 2006, s. 406

¹⁴ *Yenə orada*, s. 396

¹⁵ Fərhadova S. “Azərbaycanın mərasim musiqisi”. Bakı, 2013, s. 74

Kürdü geyinmiş xanım
XX əsrin əvvəlləri

Kurdi dressed woman
The beginning of XX century

21

21 Eşmək. XIX əsr
Eshmek (Stitched outer clothing) XIX century

Kürdü. XIX əsrin sonu
Kurdi. The end of XIX century

22 Toy geyimi. XX əsrin əvvəlləri. Arxalıq və tuman
Wedding dress. The beginning of XX century. Arkhalig (outer clothing) and skirt

It a beauty is marked ten...

In various historical periods there were different notions of a beauty. Changing from one epoch to another, those notions had caused changes in how different peoples formulated their beauty standards. It is commonly known that one of key beauty standards is clothing. In this relation there is a proverb in Azerbaijan, saying "...if beauty is ranked ten, then nine ranks go to a skirt". Mahmud al-Kashgari – author of the history's first Turkic encyclopaedia, is the author of the following statement: "The man shall dress well, keep a good table for others, and give honour to a guest, so that the guest glorifies his name in front of the people". As seen from both citations, dressing had always been a kind of social status indicator which reflected the wearer's position in the social hierarchy. For this reason, our ancestors always paid special attention to a beauty and quality of their clothing, and continuously invented new types of costumes, fancy enough to withstand a competition on the social arena.

Traditional clothing of Azerbaijan had continuously improved throughout its' development history, witnessed many historical processes and survived till the recent history. Formed as an integral part of common Turkic cultural environment, our clothing also has peculiar local features. Long running evolution of the Azerbaijan traditional dresses had continued until early XX century, when they became consigned to the history because of changed political regime and Europeanisation of an everyday life.

Today, in the funds of the National Museum of History of Azerbaijan there are numerous traditional clothing exemplars. Speaking about the museum's showpieces, it has to be mentioned that the exhibited womenswear is richer, more colourful and more variform than the menswear. In our opinion, rationale for this fact shall be sought in the proverbs like "Cloth of a stallion shall be torn out", "Dressing up is only good for a lady". However, back in the times the men's clothing used to be richly decorated, too. For example, men's dresses like chighrab chukha and chigin gushlu jubba don had been richly decorated with gems and threads gold and silver. In the old times, the womenswear used to be nearly as glamorous as clothing designated for men, and quite often both dress types had similar design. For example, popular dresses like kulaja (chukha) and chepken used to be unisex and worn by both females and males.

Starting from XIX century, while local men started preferring more modest dresses without decorations, women continued wearing fancy traditional dresses with high-value artistic design.

Dear readers! Our clothing traditions are as rich as the world-famous traditions of rug making and Mugham. Having formed under the Turkic ethnocultural environment, our needlework¹ masterpieces with buckles and buttons² used to orchestrate the world of the old time's fashion. Dressings sewed by our grandparents had influenced the clothing culture of the neighboring nations. Many of the fashion items of Turkic nations had been adapted by their neighbours, often even without changing their names, and became part of their traditional clothing. The list of such items includes kaftans, chukhas, arkhaligs, chepkens, beshmets, papakhas, kepeneks, chubas (fur clothing), kurks, bashlyks, kalpaks, borks, ichdons (pants), arakhchins (tebetey, tepetey), yayligs, adiks, carighis, hazirdashs and kamars (belts). Azerbaijani nation certainly has its' significant share in the general Turkic contribution to the worldwide dressing traditions. Today we have moral right to be proud of our traditional cloths, and it is our duty to study them thoroughly and to pass this knowledge to the future generations. With this purpose in mind, Ethnographic Fund of the National Museum of History of Azerbaijan is pleased to present some traditional womenswear examples stored in the Fund's collection.

¹ *Danışmend İ. Turkic Influence to the Europe's Clothing Culture. Research Society of Turkic Folklor; April, 1967; Vol. 10, Series. 213, P. 4373*

² *Tansuğ S. Tansuğ S. Karajaoglan and Buttons in the Turkic Cloths.*

Chepken

Traditional womenswear of Azerbaijan includes clothing designated for head, shoulders, body and legs. Also there are different adornments, which form separate group of the fashion elements intended to decorate the main cloth and underline social status of the wearer. Chepken is the successor of more ancient kaftan and one of the material heritage items shared by all Turkic nations. Typologically, Azerbaijani chepken is a variation of the same-named all-Turkic dressing element, but with some differences in form and decorative design. Chepken had preserved its' traditional form throughout an entire medieval period. During the most of their history, chepkens used to be long and worn with chakhchurs (pants). Only in the beginning of XIX century, the described outwear became shorter and started to be worn with striped skirts. The way how chepken looked in XIX century is well demonstrated by the following quatrain by Ashig Ali:

Since our last meeting you grew into a curvaceous lady,
Now I'm stranded for thinking of no one but you.
Don't think that Ashig Ali had grown old
He's just missing the wide skirt and narrow chepken .

Azerbaijani chepken has several distinguishing features, including slits (yarmaj) on an either side. Chepken could be with both open and closed collars. The outwear was fastened by buckles or buttonholes tied by a thread. Prepared by jewellers using different techniques, buckles had been used since the medieval ages. This can be seen from the following fragment by XVI century poet Durku Gurbani:

Gurbandi says: let no one praise his darling.
Please, fasten a buckle on your collar,
Beware of your hairs touching the ground
So that the road doesn't get upset and spoil you.

Chepkens used in Garabagh, Shamakhi and Baku regions has had different lengths and shapes of their slits. In Garabagh, chepkens were 43-57 cm long with 2 cm long side slits. In the collection, only two chepkens from that region have 6 cm long slits, which is because of the size of shahpasands mounted over the slits. At the same time, chepkens from Baku and Shamakhi regions are 56-63 cm long with 8-10 cm long side slits.

Another distinguishing feature of the Azerbaijani chepken is its' folding loose-fitting sleeves, which started from shoulders and extended till wrists where they passed into gloves. Back in the times, these sleeves were called "yengs" or "yens" and the gloves were called "yen gapaghi" (yen's cap). It can be seen from the proverb saying "When the breeze blows, the yengs are waving". Later, the term became an archaism and was replaced by a cognate word of "yenge". Resultantly, the proverb had changed its' initial meaning.

Loose-fitting sleeves of chepken refer back to a concept of ornitholatry (worship of birds) present in the Turkic mythology. Ancient Turkic peoples believed that strong towering birds (eagles, falcons, sungoors – game birds, etc.) are the creatures maintaining contact between the earth

³ Ashig Ali. *Poems. Baku, 2006, p. 41*

⁴ Dirili Qurbani. *Selected Ashig Poems. Vol. I. Baku, 2005, p.47*

⁵ Ekmekçioğlu, İsmail, Bekar, Cüneyt, Kaplan, Metin. *Turkic Folk Games. Istanbul: "Esin" Publishing House, 2001.s.83*

Crossed Chapkan
Karabakh XIX century

Borchali woman with Buttonholed
chapkan. The end of XIX century

and the skies and between humans and Tengri (God in the ancient Turkic monotheistic religion), and selected such birds as their ongons. Due to their spiritual status, using bird symbols, figures and pictures in decorative and applied arts had been widely practiced among all Turkic peoples. Therefore it was not incidental that folding sleeves used to be called “eagle’s wings” in Turkey .

As was stated above, chepkens could be with both open and closed collars. As seen from the photos of XIX – early XX centuries, chepkens had been mainly worn under kuladjas, as then it was a part of tradition to wear multiple dressing elements over each other. Written sources mention that women wore chepken together with nimtana - another dressing element known from the ancient times:

Having her head covered in headscarf,
Wearing a blue nimtana with golden buttons.
With an aureate belt giving shine to her body
The white beauty’s approaching in chepken and charchat⁶

Labbada

Known as one of the main traditional clothing elements of Azerbaijan, labbada (Lavada, short-sleeved chepken) played main role in the dress code of ladies from Sheki. Being very similar to chepken, labbada differed in the fact that it had differently shaped short sleeves. Alike chepken, labbada could be both open and close collared, with and without stitches. However, sleeves of labbada reached only the elbows with armlets added to them in necessary cases. Similar to other traditional womenswear, labbada was richly decorated with different elements which have been touched upon in the above description. If glandiform collars were common for the arkhaligs in Garabagh region, collars of Shaki labbadas covered the neckline and, in rich families, were decorated with buttons and gozas (bracelet shaped jewellery decorations).

Kulaja

Another favourite dress of Azerbaijani ladies was kulaja. This clothing element used to be commonly worn by both women and men of Baku, Nakhchivan, Garabagh, Goycha, Borchali and Southern Azerbaijan. Kulaja was a demi-season clothing, and people wore it in springs and autumns over chepkens and arkhaligs. In the dressing code of ladies, kulaja served as analogue of chukhas worn by the men. For example In Nakhchivan, kulaja itself was named chukha, too⁷. Sometimes kulajas were furred from inside, like kurdus and eshmaks (sleeveless jackets). In Garabagh, this clothing was named “bahari” and additionally decorated with different embroideries (shahpasand, shams, garagoz bafta, harami, sarma, zanjira, etc.) and jewellery. Such decorations were usually sewed to the necklines, laps, slits and sleeve edges. In most cases, kulajas were decorated with beads, gold or silver threads and laces, which were usually sewed to the neckline, laps and sleeve edges. This is how Ashig Alasgar had praised kulaja with necklaces (popular in Goycha region) in one of his poems:

⁶ Abbas and Gulgaz. *Love Dastans of Azerbaijan*. Baku, Elm, 1979. p.301

⁷ *Traditional Cloths of Nakhchivan*. Nakhchivan, 2010, p.38

Kuleje (woman top). The beginning of XX century

Tabriz Kuleje. The beginning of XX century

Karabakh Kuleje (woman top). XIX century

Shaking necklaces and sweet sounding voice,
Dressed in kulaja with golden laces;
She's stately like a juniper tree
Walking in a well suiting dress...⁸

Described clothing complex also includes damask pants, taffeta chemise, arakhchin (skull-cap), kalaghayi (headscarf) and chargat (large headscarf). In XIX-XX centuries, all these elements constituted an essential dressing code of the aristocrat ladies from Nakhchivan. All clothing elements used to be enriched with different decorations. Decorative elements of the womenswear included sinaband - plastron, and chanaband – bevor shaped adornments.

All cited clothing and decoration elements can be seen from a number of photo portraits taken back at the end of XIX – early XX centuries. Women's headdresses also had various forms. One of the most popular XIX century headdresses is demonstrated in the provided example. The headdress consists of arakhchin or tarlik (sometimes tinga) called to prevent flowing of curls, give shape and pick up the sweat, kalaghayi (headscarf) called to stabilize arakhchin, and finally the fancy chargat.

In most cases, kulajas used to be worn over chepkens. Showing up from under the kulaja's short sleeves, loose-fitting sleeves of chepkens were fastened with buttons between elbows and wrists, and tied with loops to the inner sides of the rolled-up gloves. For this reason, inner sides of the gloves used to be decorated, too. Presented bahari had been worn in XIX century Garabagh region. Sewed from velvet material, this kulaja is tastefully decorated with fancy looking threads and laces. The bahari is one the Museum's rarest showpieces.

Another important exemplar in the Fund's collection is the kulaja produced in Iravan, distinguished for high historical and artistic value. Made from tirmashal – fine woolen material, the kulaja is decorated with shahpasand.

Arkhalig

Women of Azerbaijan started wearing arkhaligs since the second half of XIX century. This clothing used to be the most popular in Garabagh, Baku and Shirvan regions. Although they were also worn in Nakhchivan, Lankaran and Gazakh, those arkhaligs were just slightly refurnished versions of chepken.

Arkhaligs of Garabagh were designed in a way that they could be worn together with long pants. They were short and had oval or buta (tulip) shaped collars, convolvulus shaped sleeves and short laps. Because of foldable laps, they had the second name of charkazi arkhaligs. Tulip shaped collars had been adopted from cloths dressed at the court of the Ottoman empire, while convolvulus shaped sleeves had been borrowed from the European style dresses. Tulip shaped collars had a practical value, too. Chest sides of the slim-fitting arkhaligs were equipped with special pockets with rib or metallic made elements called to regulate depth of a chest. Other distinguishing feature of these arkhaligs consisted in finely tucked collars and sleeve edges, as well as in collapsible laps. According to late XIX – early XX century fashion, collars were decorated with golden, silver and copper gozas.

Even if they lived abroad, ladies of Garabagh preferred wearing their traditional cloths. Made from Indian sari material, presented pants and arkhalig used to belong to Zarrin khanim – Azerbaijani lady from Shusha who had lived together with her family in Ti-

⁸ *Ashig Alasgar. Selected Poems. Baku, 2004, p.155*

*Jutbalag (shalwar)
The beginning of XX century*

Kurdi. The end of XIX century

*Karabakh arkhalig (outer clothing) belong
to Javanshir dynasty*

flis in the early XX century. Zarrin was a spouse of Hasan Ahmadov – director of the Tiflis Muslim Theater. In the photo, Zarrin is dressed in the traditional Azerbaijan clothing. Dress types preferred by the people largely depended on the places they moved to, family traditions and economic relations. For example, when certain part of the Garabagh people had moved to Shirvan, their dressing culture had influenced respective local traditions, which included the fashion of wearing Garabagh-style arkhaligs with tucked collars.

One of the collection's interesting items is a velvet-made arkhalig that used to be worn in Kurdamir region. Decorated with gold lace, the cloth is similar to Garabagh arkhaligs for its' collar, but has differently shaped sleeves and lap.

Another set of arkhalig and pants belonged to a lady from the famous Garabagh family of Javanshirs. In the parlance of ashigs, this lady used to have a "slender waist" and "graceful figure". Made from watered silk, the clothing is decorated with laces. Together with arakhchin, chemise, collar and papag-gabaghi (decorated headpiece), the set is stored in the NMHA Fund.

Arkhaligs of Baku-Shirvan region are distinguished for right-angled collars, long laps, and armlets worn below the elbows. Such arkhaligs were unisex and preserved elements of the loose-lap kaftans or chukhras. Presented mannequin is dressed in the high-valued example of Baku arkhaligs. This tirma-made clothing has its' collars, sleeves and lap decorated with laces. The armlet is made from the combination of tirma with violet coloured material. This combination gives unique colour harmony to the entire cloth. Presented arkhalig is one of the visual examples which demonstrate good taste and fanciness of Azerbaijani women. Ladies of the region used to cover their heads with dingas, arakhchins, orpaks and kalaghayis.

Sometimes, especially tasteful ladies decided to amend the traditions and bring new elements to their traditional costumes. This arkhalig from Baku presents one of such innovative solutions. Combining features of arkhalig and kulaja, the item is made from velvet. Its' short sleeves attached to the armlets are similar to arkhaligs, whereas collars are as tall as those of kulajas. The exemplar has specific esthetical beauty for being decorated with laces and shahpasand. Another distinguishing feature of the item is its' closing collars, which is quite rare in the case of kulajas.

Arkhaligs from Nakhchivan were shaped as chepkens, had open collars, slim-fitting sleeves and tucked laps, sometimes with slits.

Nakhchivan women used to wear both long and short pants. The short ones were worn together with chakhchurs, which in turn could be with or without legs. Laps of legless chakhchurs were assembled with cuffs and worn together with socks. In Aghbaba district, such chakhchurs were called "tuman" (pants). Velvet-made set of kulaja and pants from Nakhchivan is one of the collection's rare showpieces.

Jutbalaq

As we know, one of the main Turkic contributions to the world culture are pants. There used to be several types of pants commonly used by the Azerbaijani women, including chakhchurs, genbalags, taylitumans and jutbalags. Jutbalaq used to be popular mainly among privileged women. Today, this type of pants is widely used internationally since 1980's.

Kurdu

Women used to wear kurdus or eshmaks in winters. Kurdus had linings made from sable or lambskin. They used to be furred like kurks, kulajas and katibis, and shaped like chepkens. Just like chepkens, kurdus used to be long at first and then had got shorter and reached just waist. In the ancient Turkic language, kurks with sable lining were named “ichuk”⁹. This primary word laid in the basis of Azerbaijani words “ichmak” and “eshmak”. In some cases, linings were made from cotton or wool. Front part of kurdu was normally made from wool (mainly tirma) or velvet material. Usually kurdus had open collars. In Sheki, women preferred wearing short-sleeved kurdus (eshmaks) and preserved an initial name of the cloth. Shapes of kurdus and eshmaks were similar to those of chepkens. The only difference was the absence or shortness of sleeves. Similarly to chepkens, kurdus used to be richly decorated and had high decorative value. Thanks to their cosiness, kurdus continued to be worn in some regions until 1970’s.

Ladies usually preferred wearing red or green coloured dresses. Mahmud al-Kashgari wrote: “The lady wears red if she wants to look pretty and make someone love her, and wears green if she wants to flirt”¹⁰. Therefore, colour of clothing was always understood as one of the indicators of the women’s beauty and charm. For example, both ashig and classical poems had praised red and green coloured dresses a lot. Here is one example from Ashig Alasgar:

Green and red coloured dresses
Slippers and shawl
All suite the lady a lot¹¹

Special attention in the traditional womenswear was paid to the harmony of colours. Although it is impossible to judge about colours from the black-and-white photos, we managed to gather several clothing sets based on the Fund’s materials.

Wedding dresses hold special place in the cultural heritage of Azerbaijan. Wedding dresses were sewed from mainly red, sometimes gold and red coloured materials. Both colours symbolized the Sun, happiness and luck. As evidenced by the “Book of Dede Korkut”, even grooms used to wear red dresses on their weddings (“... and her betrothed sent her a red kaftan”¹²). One interesting feature of that part of dastan is that author calls the same very kaftan gold and red. For example, friends say to Beyrak: “You will wear gold kaftan, and we’ll wear white kaftans!”. It means, that both colours used to be synonyms and the both symbolized the Sun.

Form of a bridal wear wasn’t different from the other traditional dresses. The only difference was in a red veil which covered the bride’s face. According to M. Kashgari, this veil was called to prevent strangers from seeing the bride on a day when she moved to the house of her husband. The veil was called “didak”¹³ and used to be crowned with “didim”¹⁴ – the bride’s crown¹⁵. The word “didim” had been later adapted by European nations and turned into “diadem”. Synonym of “didak” in Azerbaijani language is “duvag”. According to Ten-grism, the sun symbolizing red colour had helped with protection from evil spirits and forces. In the ancient times, only privileged classes and clergy had been allowed to wear red cloths

⁹Mahmud al-Kashgari. *Divani-lügət-it-türk. Vol. I, Baku, 2006, p.137*

¹⁰Mahmud al-Kashgari. *Divani-lügət-it-türk. Vol. I, Baku, 2006, p.393*

¹¹Ashig Alasgar. *Selected Poems. ---*

¹²Book of Dede Korkut, 2004, p.77

¹³Mahmud al-Kashgari. *Divani-lügət-it-türk. Vol. I, Baku, 2006, p. 406*

¹⁴Mahmud al-Kashgari. *Divani-lügət-it-türk. Vol. I, Baku, 2006, p. 396*

¹⁵Mahmud al-Kashgari. *Divani-lügət-it-türk. Vol. I, Baku, 2006.---*

and use gold, as they were the godsent people who had maintained direct contact with Tengri. Later, red-coloured dresses had been commonly worn by the intending spouses, too.

Also, it isn't casual that groom is called "bay" in Azerbaijani language. As family was sacred for all Turkic peoples, grooms used to be treated as bays, dressed in red costumes and seated on the privileged side of the table. Grooms were also called "tazabays" (new bays) and "ozundabays" (bays by themselves). Red wedding dresses were called to protect spouses from evil forces and ensure their happy life in the future. "On a wedding day... covering hands and legs of a bride with henna, putting red belt around her waist, sacrificing a ram in front of her, covering her face with a red veil, furnishing bedroom with red decorations and other traditions, all referred to the ancient Turkic beliefs related to the power of the Red spirit that symbolized the Sun"¹⁶.

Dresses stored in the Museum's collection are distinguished for their beauty and charm. All these items are the masterpieces of our material cultural heritage, embodying the taste and the skills of our grandmothers and serving as a guide into the everyday life of past generations. Unfortunately, we can't know whose hands and eyes had left their signs on this clothing. All we know, is that these dresses reflect beauty and charm of the Azerbaijani ladies. These dresses make us bend our knees before spirits of our grandmothers! We cherish the memory of those who had left this beautiful heritage!

My heart had got broken for thinking of you,
The one who does meet you just loses his mind,
Your curves are covered in a beautiful shawl
And the shawl is accomplished by Herati kalaghayi¹⁷.

Golden lap, decorated gassaba
Brown charchat suites the figure well
Head covered with sunny adornment
The one who sees that will burn like a fire¹⁸.

Atlas gaba, shawl on a waist
Mole on the face which is more precious than gem
She wore green and red, and burned the mahal
Her curvy hairs fell in front of a mirror¹⁹

Her breeches are made from white silk
Her chemise is yellow
She wore a necklace on a neck
And spread pearls on a skirt²⁰.

¹⁶Farhadova S. "Ceremonial Music of Azerbaijan". Baku, 2013, p. 74

¹⁷Ashig Alasgar. *Selected Poems*. p. 8

¹⁸Molla Panah Vagif. *Poems*. Baku, 2004. p.46

¹⁹Ashig Alasgar. *Selected Poems*. p. 86

²⁰Ashig Alasgar. *Selected Poems*. p.140